

Excavacions arqueològiques a Girona: La caserna d'Alemanys

JOSEP M.ª NOLLA BRUFAU

Com a resultat de les guerres constants amb França al llarg de la segona meitat del segle XVII, i a la creació d'exèrcits nacionals estables, s'inicià, a Girona, la construcció d'algunes casernes, a punts diversos de la ciutat, la finalitat de les quals era d'acollir les tropes encarregades de la defensa de les fortificacions de la plaça de les incursions franceses.

L'any 1690 s'edificà enfront de la torre medieval de la Gironella, a l'extrem oriental de la vila i baluart defensiu de les fortificacions romanes i medievals, una gran caserna anomenada popularment *d'Alemanys* perquè acollí en el seu interior, almenys durant un temps, mercenaris centro-europeus. Les obres, molt lentes i importants, continuaren alguns anys i posteriorment fou necessària alguna reparació d'embalum (1) però la funcionalitat de l'edifici es mantingué fins a l'any 1809 quan, a resultes del setge de la ciutat per les tropes napoleòniques, aquest indret, especialment castigat pels durs atacs de les tropes franceses, s'enrunà del tot. L'evolució de les tècniques de guerra aconsellà no reparar els greus desperfectes. Actualment només resten dempeus les façanes de l'edifici.

El lloc que va ocupar la caserna és especialment interessant per a l'arqueologia de la ciutat. Efectivament, com ja s'ha dit moltes vegades, suposem que la ciutat romana presentava la forma d'un triangle isòsceles amb la base situada davant del riu Onyar, al sector que va des dels *Quatre Cantons* a la cruïlla del carrer de les Ballesteries, Cort Reial i Argenteria, fins a la plaça de Sant Feliu, i amb el vèrtex superior a l'Est, a la zona ocupada, actualment, per les runes de la torre Gironella (2).

L'estat actual de la investigació permet suposar que en aquell sector s'alçaren unes fortificacions independents del perímetre murat general com si formés un baluart avançat dirigit a un dels punts més febles de la defensa de la plaça (3). Davant d'aquesta fortificació, i com a punt més elevat del perímetre de la ciutat pròpiament dita, s'alça la caserna d'Alemanys (4).

De la seva situació preeminent i de les circumstàncies específiques en què es troba (5), l'han convertit, des de sempre, en el centre d'interès de tots aquells que d'una manera seriosa s'han dedicat a l'estudi de la més remota història d'aquesta ciutat. Els resultats d'aquestes recerques seran l'objecte d'aquest treball.

(1) L'any 1690 s'acabà la construcció de la major part de la Caserna i es dotà l'edifici d'aigua abundant. L'any 1692 es consagrà la capella i s'acabaren les clavegueres que abocaven l'aigua al riu Galligans. L'any 1732 s'hi efectuaren importants obres de reparació. Lamentablement aquesta és l'única informació que hem pogut aconseguir sobre aquest tema.

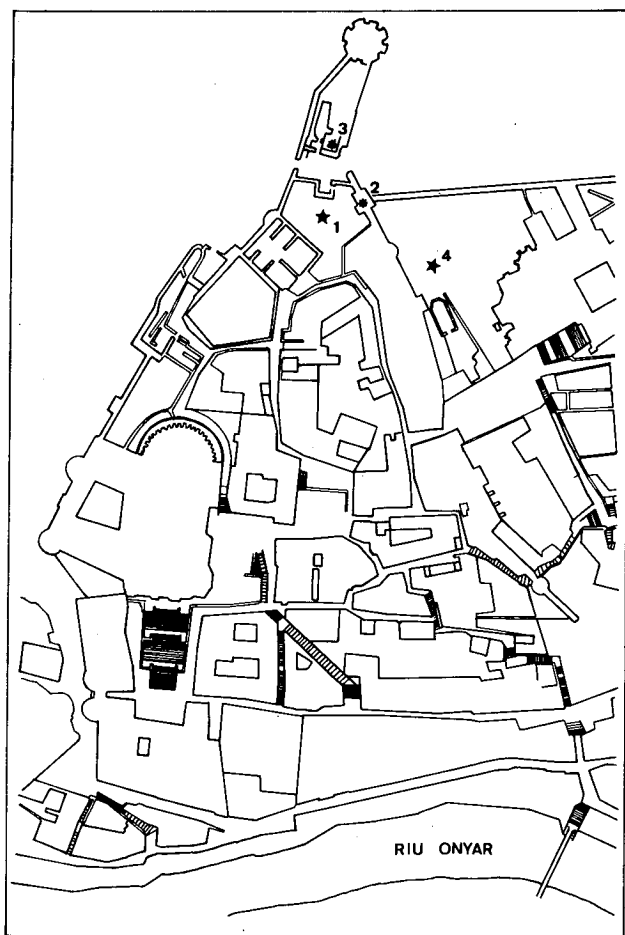
(2) Sobre la topografia antiga de Girona, cal veure: A. FICK, *Die Römischen Stadmauern von Gerona*, a *Archäologischen Anzeiger*, 1930, pàgs. 266-276; J. de C. SERRA RAFOLS, *Les muralles ibèriques i romanes de Girona*, a *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, MCMXXVII-MCMXXXI, pàgs. 69-85; ID., *El recinto antiguo de Gerona*, a *Archivo Español de Arqueología*, 47, 1942, pàgs. 114-135; ID., *Els orígens de les fortificacions a Els Castells Catalans*, vol. I, Barcelona, Rafael Dalmau, editor, 1967, pàgina 25 i pàgs. 45-50; M. OLIVA PRAT, *Inventario de los castillos, fortalezas, recintos amurallados, torres de defensa y casas fuertes de la provincia de Gerona*, a *Revista de Gerona*, n.º 41, 1967, pàgs. 47-49; ID., *Recintos fortificados de tipo «ciclópeo» en tierras gerundenses*, a *Arquitectura*

megalítica catalano-balear, Barcelona, C.S.I.C., 1965, pàgines 89-109; J. MARQUES CASANOVAS i J. M. MARQUES PLANAGUMA, *Apuntes históricos sobre el palacio episcopal de Gerona*, a *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses*, XIV, 1960, pàgs. 263-306; J. MARQUES CASANOVAS, *El paseo arqueológico de Gerona*, a *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses*, XVI, 1963, pàgs. 123-183; J. M. NOLLA BRUFAU, *La ciudad romana de «Gerunda»*, Tesi Doctoral Mecanografiada, Universitat Autònoma de Barcelona, 1977.

(3) SERRA RAFOLS, *Les muralles ibèriques...*, citat, pàgs. 73-74; ID., *El recinto antiguo...*, citat, pàg. 118.

(4) Uns 115 m. sobre el nivell del mar, es a dir, uns 50 sobre el nivell de l'Onyar.

(5) Actualment i des de fa anys, la Caserna d'Alemanys és propietat de l'Ajuntament. Tancada al públic i sense estructures internes, enrunades durant els setges de 1808 i 1809, ofereix una zona àmplia especialment indicada per a menar-hi excavacions arqueològiques sense causar problemes indirectes de cap classe.

Situació de la «Caserna d'Alemanys» en relació a la planta aproximada de la ciutat de GERUNDA. 1) La «Caserna d'Alemanys». - 2) Torre del «Telègraf». - 3) Restes de fortificacions romanes de la Torre Gironella. - 4) Pati de l'edifici de «Les Aligues».

LES CAMPANYES D'EXCAVACIÓ

Fins que fa molt poc temps, l'any 1971 i 1972, que s'excavà el reompliment d'una torre romana a l'interior de la noble casa Pastors, actualment Palau de Justícia (6), els treballs més interessants realitzats a Girona s'havien fet a l'interior de la caserna d'Alemanys durant els anys 1947 i 1948, i si bé els resultats no havien estat mai publicats, en certa manera les troballes havien servit per a documentar, indirectament, algunes de les hipòtesis sobre els orígens de la ciutat.

Però temps abans ja s'havien realitzat unes prospeccions en aquest mateix indret amb resultats molt vàlids: l'any 1930 Serra i Ràfols, comissionat per l'*Institut d'Estudis Catalans* va iniciar una sèrie de treballs encarats a precisar el perímetre murat de Gerunda. Després d'unes profitoses prospeccions a la torre Gironella, continuaren les investigacions a l'interior de la caserna d'Alemanys on obriren un llarg fossat sota la torre anomenada

(6) Sobre aquesta excavació, M. OLIVA PRAT: *Interés arqueológico del subsuelo de Casa Pastors*, a *Programa de Fires de l'Agència Rabell*, Girona, 1972 (sense paginació); *Excavaciones arqueológicas en la provincia de Gerona*, en 1973, a *Noticiario Arqueológico Hispánico. Prehistoria*, 5, Madrid, 1976, pàg. 140, i especialment, NOLLA, *La ciudad romana...*, citat, pàgs. 121-565.

popularment del Telègraf i murs adjacents. La recerca posà de manifest l'existència d'unes quantes filades de carreus de pedra sorrenca, ben tallats i rectangulars idèntics als que presentaven els trams de muralla romana ben coneguts. Segons ell, l'estratigrafia del fossat, ben senzilla per altra banda, era la següent: un primer nivell de terra vegetal amb ceràmica moderna i amb una potència aproximada d'uns 1,30 m.; un segon nivell amb una potència d'uns 0,50 m., amb fragments de teules i rajols moderns; un tercer nivell amb fragments abundosos de pedres i ceràmiques medievals de reflexos metàl·lics i terrissa fumada grollera, fragments d'àmfora i *tegulae*, d'uns 0,80 m. de potència; i finalment, un darrer nivell d'aproximadament un metre, amb, únicament, fragments de *tegulae*, àmfora i sense ni un sol tros de terrissa pre-romana. A 3,60 m. ja s'hi localitzava la terra estèril damunt de la qual descansaven els fonaments de la muralla (7).

Malauradament la ceràmica recuperada en aquests treballs s'ha extraviat i ens ha estat impossible de localitzar. Malgrat tot, i com a descobriment més important, cal fer menció de la reutilització d'elements de construcció diversos en els fonaments romans d'aquest sector, fet molt significatiu i d'un gran interès (8).

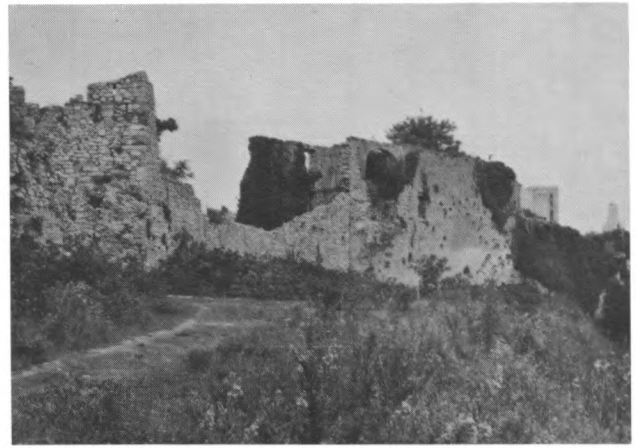
ELS SONDEIGS DE 1947-1948

De la campanya de 1947-1948, més ambiciosa en els seus objectius i de la qual moltes vegades se n'han citat els resultats d'una manera indiscriminada, sense, per altra banda, haver estat publicat mai, per a defensar alguna de les hipòtesis tradicionals sobre el problema dels orígens de la ciutat (9), en tenim, no obstant, ben poca documentació que quasi podria limitar-se als materials recuperats durant l'excavació. D'aquesta manera podem veure com no hi ha cap mena de planimetria, ben poques fotografies, i el *Diari d'Excavacions* es limita a la recopilació d'unes poques fulles de paper on, d'una manera resumida i molt general, s'hi expliquen els diversos treballs realitzats i s'hi comenten algunes de les troballes juntament amb algunes consideracions de tipus més general. La seva redacció fou feta al finalitzar la segona campanya, el mes de maig de 1948. Únicament permet situar alguna de les cates, un petit i imprecís croquis que fou adjuntat al *Diari d'Excavacions*.

(7) SERRA RAFOLS, *Les muralles ibèriques...*, citat, pàgs. 74-75; ID., *El recinto antiguo...*, citat, pàgs. 122-12.

(8) SERRA RAFOLS, *Les muralles ibèriques...*, citat, pàgs. 74-75 i fig. 115; ID., *El recinto antiguo...*, citat, 122-123 i figs. 4 i 9.

(9) M. OLIVA PRAT, *Museo Arqueológico Provincial. Ingresos 1947*, a *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses*, II, 1947, pàg. 268; L. PERICOT i M. OLIVA, *Actividades de la Comisaría Provincial de Excavaciones Arqueológicas de Gerona en 1948*, a *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses*, III, 1948, pàg. 269; L. PERICOT, M. OLIVA, J. M.ª COROMINAS, F. RIURÓ i P. de PALOL, *La labor de la Comisaría Provincial de Excavaciones Arqueológicas de Gerona durante los años 1942-1948* (Madrid, 1952), a *Informes y Memorias de la Comisaría General de Excavaciones Arqueológicas*, n.º 27, Madrid, 1952, pàg. 157; OLIVA, *Recintos fortificados de tipo...*, citat, pàgs. 92 i 94.

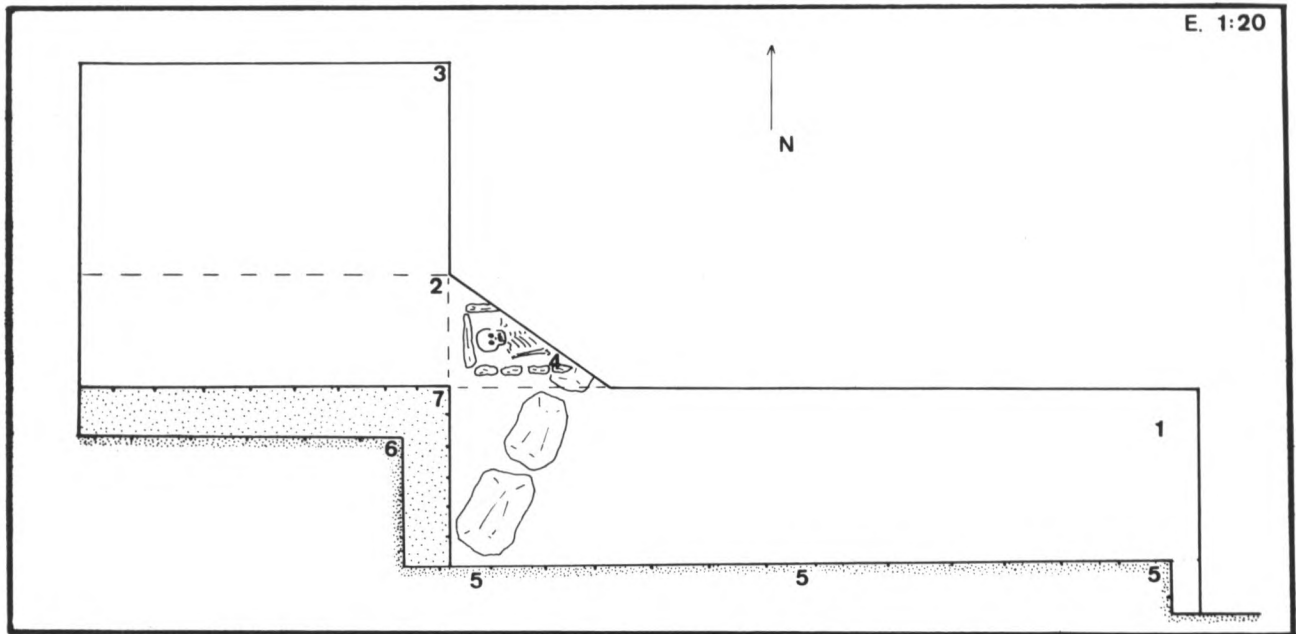
1) Les ruïnes de la «Caserna d'Alemanys» vistes des de la Torre Gironella. - 2) La «Caserna d'Alemanys» vista des del nord.

Partint d'una base tan poc sòlida hem hagut de reconstruir, sempre que ha estat possible, la línia general dels treballs que hom seguí durant aquelles dues campanyes a través, bàsicament, de l'estudi dels materials arqueològics, el qual ens ha donat una idea molt exacta dels resultats de l'excavació i de la vàlua real de l'indret, tal com veurem més endavant.

Les excavacions foren organitzades pel Museu Arqueològic Provincial, amb la direcció tècnica dels senyors Riuró i Oliva amb els quals col·laborà activament l'ajuntament de la ciutat que proporcionà l'ajut d'una de les brigades municipals (10).

La tasca es dugué a terme durant uns dies dels mesos d'abril i maig, els anys de 1947 i 1948 (11).

Com a primera feina, es destapà de bell nou el llarg fossat obert per en Serra i Ràfols, que seguia paral·lelament la muralla i que arribava fins a la torre dita del Telègraf, romana en el seu basament intern i reforçada a les darreries de l'Edat Mitjana. Aquest fossat mesurava aproximadament uns 6,45 m. de longitud per 1,40 d'amplada. Després s'amplià la cata oberta l'any 1931, cap a l'Oest, obrint-la davant del contrafort medieval. Mesurava uns tres metres de llargada per 1,30 d'amplada (12).

Croquis d'algunes de les cates efectuades a l'interior de la «Caserna d'Alemanys» durant les campanyes de 1947 i 1948, segons el Diari d'Excavacions. 1) Trinxera oberta l'any 1930 per Serra i Ràfols, tornada a buidar l'any 1947. - 2) Darrera

cata de l'any 1947. - 3) Primera cata oberta l'any 1948. - 4) Inhumació. - 5) Mur romà de la muralla. - 6) Contrafort medieval. - 7) Forro, del contrafort, inclinat possiblement, medieval.

(10) OLIVA, *Museo Arqueológico...*, citat, pàg. 268; ID., *Recintos fortificados de tipo...*, citat, pàg. 94.

(11) Cal suposar-ho d'acord amb les indicacions del Diari d'Excavacions i de les referències de les caixes de material. Per altra banda, dues petites notes aparegudes durant l'època de les excavacions no ho desmenteixen pas (OLIVA, *Museo Arqueológico...*, citat, pàg. 268; PERICOT OLIVA, *Actividades de la Comisaría...*, citat, pàg. 269). No

obstant, en un altre treball més recent (OLIVA, *Recintos fortificados de tipo...*, citat, pàg. 94) s'indica clarament que la campanya d'excavacions a la Caserna d'Alemanys s'inicià l'any 1946 i s'acabà el 1948. Malgrat tot, i essent aquesta l'única referència sobre aquestes dates, ens inclinem a acceptar les proposades pel *Diari d'Excavacions* que són, amb tota seguretat, les autèntiques.

(12) Segons el *Diari d'Excavacions*.

La campanya de l'any següent s'inicià continuant cap al Nord la cata oberta l'any abans (als peus del contrafort medieval de la torre del Telègraf) i mesurà 3,10 m. de llarg per 1,70 d'amplada (13).

Sabem que s'obriren més cates però només per les referències que hi ha sobre les caixes de material recuperat. Així ens es possible conèixer l'existència d'una cata oberta l'any 1947 anomenada «Exterior», i que no hem pogut situar amb massa precisió; també se'ns parla d'una ampliació feta a la cata n.º 1 de l'any 1948 i una altra, d'aquest mateix any, que portava el n.º 3 i que no sabem, en absolut, on cercar-la. Entre les troballes fetes cal senyalar l'excavació de tres tombes d'inhumació fetes a base de lloses de pedra superposades sense cap mena d'aixovar i de les quals només ens ha estat possible situar-ne una.

Pel que fa a l'estratigrafia cal dir que pel que ens comunica el *Diari d'Excavacions* és molt semblant a la que senyalà, anys abans, Serra i Ràfols.

Indiquem, finalment, que aquestes campanyes d'excavacions es suspengueren, pel que sabem, al retirar, l'ajuntament, el seu ajut. Sense la brigada municipal, la tasca no podia continuar (14).

Per acabar la breu història dels treballs menats a la Caserna d'Alemanys cal recordar que el mes de desembre de 1954 s'hi dugué a terme una petita prospecció de la qual únicament coneixem uns pocs fragments ceràmics que hem pogut veure al Museu Arqueològic, amb la data i el lloc de procedència: fragments de *tegulae*, àmfora, ceràmica oxidada d'engalba blanca, *kalathoi* pintats, ceràmica fumada grollera medieval, ceràmica vidriada moderna..., etc.

LES TROBALLEES

Cata n.º 1 (1947)

Estrat II:

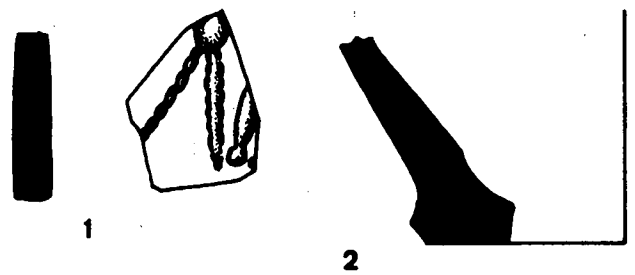
1. Fragment de paret d'un gran bol. Argila dura, compacta, rugosa, de color vermell molt viu. Vernís brillant, de color ataronjat. Decoració a la paret exterior, molt fragmentària. Cordons trenats en X, i temes vegetals. Terra sigillata hispànica.

2. Diàmetre de la base: 52 mm. Fragment d'un gerro de base plana. Argila dura, compacta i ben depurada, amb desgreixant petit però visible amb tota facilitat, de color beige. Externament del mateix color i no massa polida. Ceràmica oxidada comuna.

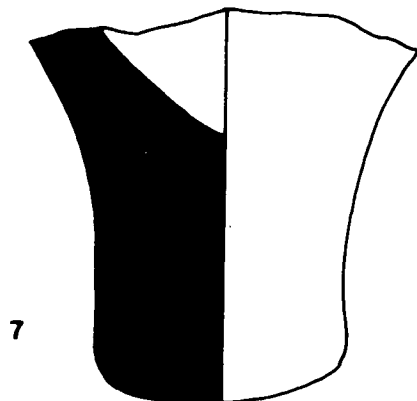
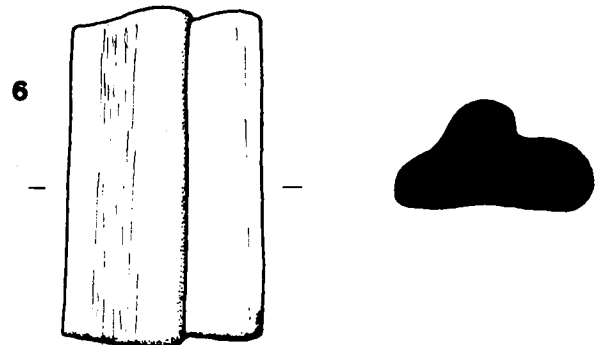
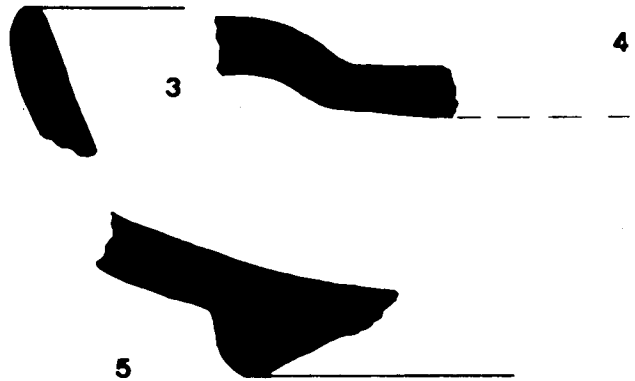
Cata contrafort muralla (1947)

(Sense cap precisió sobre el nivell on van ésser trobats.)

3) Diàmetre indeterminat. Fragment de vora d'un recipient de parets rectes i obertes. Argila dura, compacta, ben depurada, amb presència de fines partícules blanques i brillants, de color beige. El vernís de color negre marronós, amb iridiscències, molt perdut a la paret externa. Cerà-

Cata n.º 1. 1947. Estrat II. — 1. T. S. Sudgàllica. - 2. Ceràmica oxidada.

Cata Contrafort Muralla. 1947. — 3. Ceràmica de vernís negre. - 4. T. S. Clara D. - 5. Ceràmica reduïda emporitana. - 6. Ceràmica oxidada d'engalba blanca. - 7. Àmfora romana.

(13) Segons el *Diari d'Excavacions*.

(14) PERICOT I OLIVA, *Actividades de la Comisaria...*, citat, pàg. 269.

mica de vernís negre. Possiblement la forma 31. Per les característiques de la peça cal pensar en una de les imitacions de la ceràmica campaniana detectades a Empúries (15).

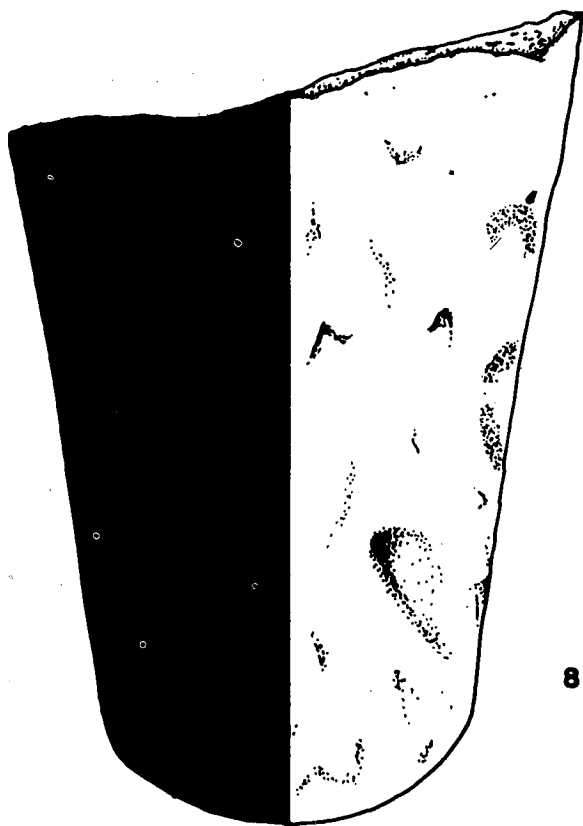
4. Fragment d'una plata de gran diàmetre i poca alçada. Argila de color ataronjat, compacta, rugosa i dura, molt ben depurada. El vernís, fi i de gran qualitat, és també de color taronja. Terra sigillata clara D. Possiblement forma Lamboglia 42 (16).

5. Fragment de la base d'una plata de diàmetre indeterminat. El peu ben diferenciat. Argila dura, homogènia i ben depurada. De color gris clar. Les parets exteriors, fines i polides, d'identíc color. Ceràmica emporitana reduïda moderna. Forma indeterminada (17).

6. Fragment de nansa de secció característica, amb una gran cresta central a la cara exterior i lleugerament còncaua la interior. Argila de color beige, dura, ben depurada, de qualitat. Externament recoberta d'una engalba blanca excel·lent. Ceràmica d'engalba blanca (18).

7. Peu d'una petita àmfora, quasi cilíndrica i amb la base arrodonida. Argila rugosa, compacta i de color ataronjat poc viu. A la paret exterior, una engalba beige molt irregularment repartida. Àmfora de forma indeterminada.

8. Pivots d'àmfora cònic, alt i massís, i amb la punta arrodonida. Argila dura, rugosa, compacta, de color vermellós. Restes d'una engalba a la paret externa, de color grogós, pigallada per fines partícules negres.

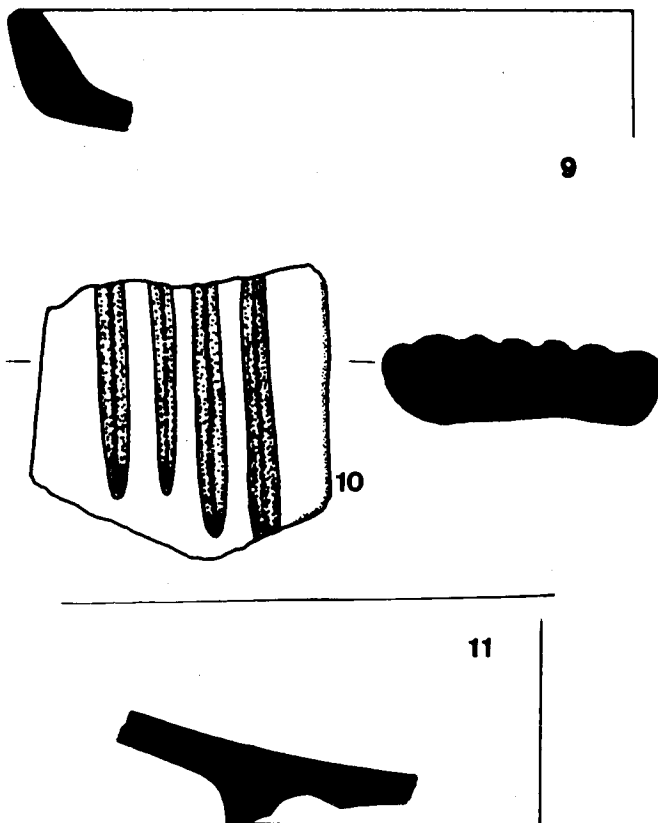
Cata Contrafort Muralla. 1947. — 8. Àmfora romana.

Cata tocant la torre romana (del Telègraf) (1947)

Capess superiors:

9. Diàmetre de boca: 162 mm. Plateta de parets obertes i llavi vertical. Argila de color geibe-rosat, dura, compacta, molt ben depurada i de gran qualitat. El vernís és negre amb iridiscències daurades. Campaniana B, forma 5.

10. Fragment d'una nansa de secció rectangular amb els costats lleugerament arrodonits. A la cara externa s'hi veuen quatre acanaladures; la interna, lleument còncaua. Argila dura, molt rugosa, granelluda, molt dura i ben depurada, de color ataronjat molt viu i amb partícules molt fines,

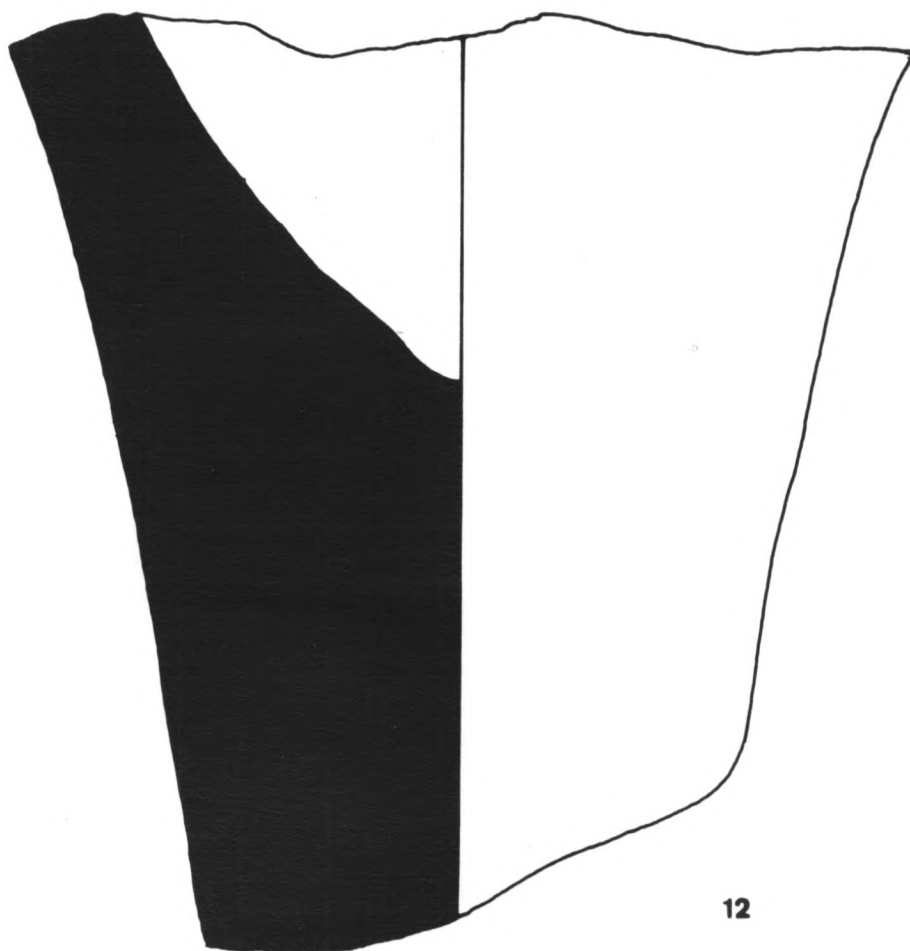
(15) Sobre aquestes imitacions: E. SANMARTÍ GREGO, *Breu aproximació a la ceràmica de vernís negre del poblat de Sant Miquel de Sorba*, a *Cypsela*, 1, 1976, pàg. 127, nota 12; ID., *La ceràmica campaniense de Emporion y Rhode*, Tesi Doctoral mecanografiada, Universitat Autònoma de Barcelona, 1973 (en curs de publicació); E. SANMARTÍ i J. L. MAYAS, *Nota sobre un vaso campaniense de imitació procedente del poblado ilergeta de «el Castillo»*, en *Chalamera (Huesca)*, a *Zephyrus*, XXVIXXVII, 1976, pàgs. 369-371.

(16) N. LAMBOGLIA, *Nuove osservazioni sulla «Terra Sigillata Chiara»*. II. (*Tipi C, Lucente e D*), a *Rivista di Studi Liguri*, XXIX, 1963, pàg. 192-193. Correspon a la forma 67 de Hayes (J. W. HAYES, *Late roman pottery*, Londres, The British School at Rome, 1972, pàgs. 112-116) que aquest autor canadenc data a partir del 360.

(17) Sobre les ceràmiques emporitanes i en particular pel què fa referència a la «fàcies» més moderna, podeu veure: NOLLA, *La ciudad romana...*, citat, pàgs. 830-906.

(18) Aquest tipus ceràmic, propi del Nord-Est de Catalunya, ha estat individualitzat per nosaltres i estudiat a NOLLA, *La ciudad romana...*, citat, pàgs. 907-936.

Cata tocant la torre romana dita del Telègraf. 1947. — 9. Ceràmica de vernís negre. - 10. T. S. Clara A. - 11. Ceràmica reduïda emporitana.

12

Cata tocant la torre romana dita del Telègraf. - 12. Amfora romana.

negres. El vernís de color taronja, irregular, molt viu i bombollós. Possiblement, terra sigillata clara A (19).

11. Diàmetre de la base: 82 mm. Part del fons d'una plateta de parets obertes i peu senzill i característic. L'argila és dura, compacta i molt ben depurada, de color gris clar. Internament i externament, molt fines les parets, que són del mateix color. Ceràmica reduïda emporitana moderna. Forma 20 (20).

12. Gros pivot d'àmfora, cònic, massís i robust. Argila dura, rugosa, compacta, pigallada per petites partícules brillants i negres, de color vermell fosc. A la part externa s'hi pot apreciar un excel·lent engalba de color groc, aparentment quarterada. Amfora itàlica Dressel 1. Tipus «DB» (21).

13. Fragment, molt malmès, d'una estatueta de terra cuita. Sembla tractar-se d'un personatge, possiblement femení (?) vestit amb túnica. L'argila ben depurada, és de color beige-grogós. En mal estat de conservació.

(19) Forma part d'una petita gerra, sempre molt rares en aquest tipus ceràmic.

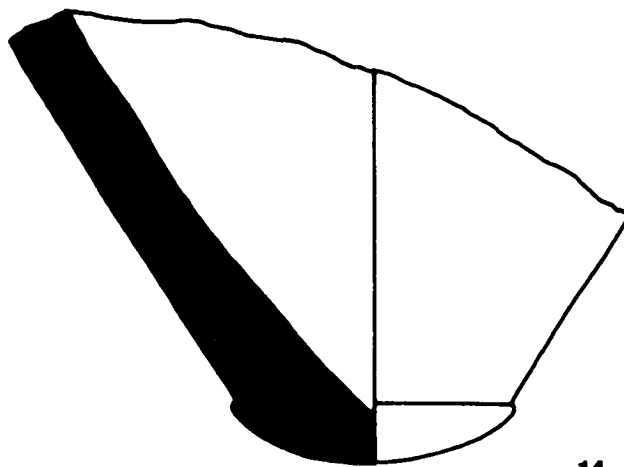
(20) La forma 20 de les ceràmiques empuritanes imita, segons una classificació proposada per nosaltres, la forma 5 de la campaniana B i és característica del segle I abans de C., principalment durant la primera meitat (NOLLA, *La ciudad romana...*, citat, pàgs. 881-883).

(21) J. M.ª NOLLA BRUFAU, *Las ánforas romanas de Ampurias, a Ampurias*, 36-37, 1974-1975, pàgs. 186-188 i figura 29; ID., *Una producció característica; les ànfores «DB»*, a *Cypsela*, 2, 1977, pàgs. 201-230.

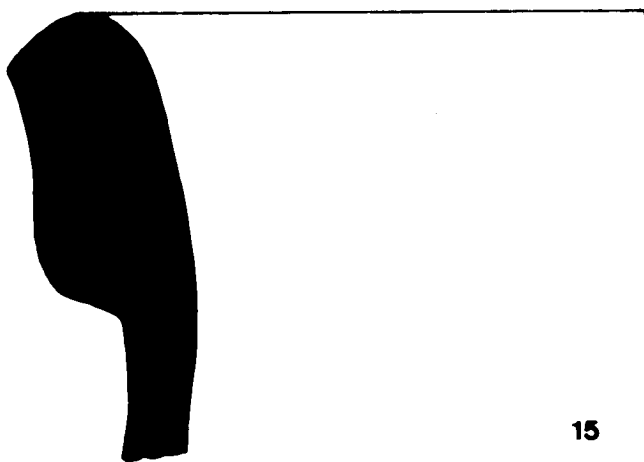

13) Fragment, molt malmès d'una estatueta de terra cuita.

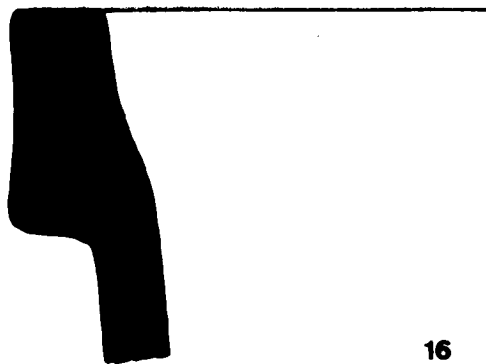
Cata tocant la torre romana anomenada del Telègraf. 1947.
 14. Amfora romana. - 15. Amfora romana. - 16. Amfora romana. - 17 «Pondus».

14

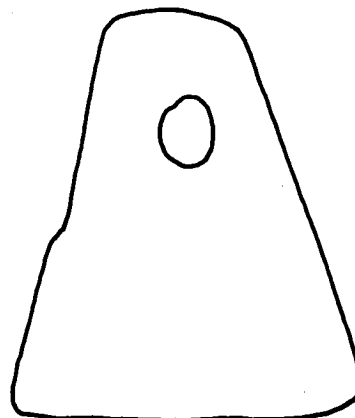
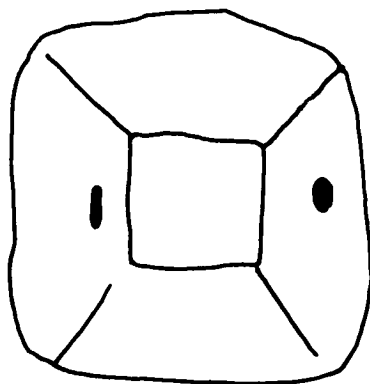
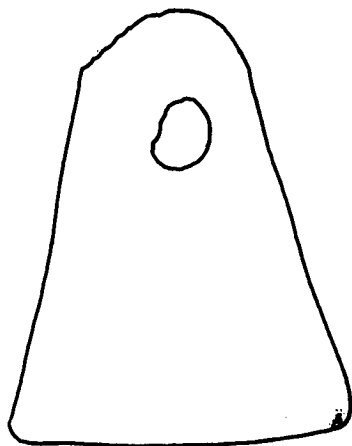

15

16

17

Darrera capa:

14. Pivot d'àmfora de forma tronco-cònica, amb un botó a la base i pràcticament buit per dins. L'argila és dura, molt rugosa, de color rojós taronja de tonalitats molt intenses. Paret externa coberta d'una engalba de gran qualitat, de color groc, molt fina i de tacte farinosa.

15. Diàmetre de la boca: 148 mm. Altura del llavi: 40 mm. Boca d'àmfora de llavi lleugerament obert, poc alt i robust. Argila dura, compacta i rugosa, de color rosat i vermellós amb presència de partícules blanquinoses. Engalba groga, rugosa, a la paret exterior del recipient.

16. Diàmetre de la boca: 125 mm. Altura del llavi: 30 mm. Boca d'un recipient de grans dimensions, possiblement una àmfora. El llavi és poc alt, obert i de secció triangular. Argila de color beige, dura, compacta i clivellada de puntets negres. Engalba recobrint les parets internes i externes del fragment, de color beige-grogós.

17. «Pondus» de terra cuita, mal fet i en un estat de conservació deplorable. És de forma prismàtica amb la superfície de repòs bombada. Amb la perforació característica feta de manera molt poc traçada. Argila grisosa, mal depurada i irregular. Desgreixant ben visible.

També s'hi recuperà un fragment de nansa d'una àmfora de secció elíptica i molt grossa, que atribuiríem a un exemplar itàlic d'època republicana.

Cata de l'exterior (1947)

(Sense cap indicació sobre el nivell d'aparició.)

18. Diàmetre de la boca: 48 mm. Coll obert vers l'exterior. Llavi arrodonit i reentrant. La paret interna, lleugerament acanalada. Argila de color taronja vermellós, dura, homogènia i molt ben depurada. Vernís de color vermellós, brillant i molt fi, repartit d'una manera irregular. Paret interna reservada. Terra sigillata sudgàlica. Forma Hermet 12 (cantimplora). Cal fer referència de la presència de fragments nombrosos de ceràmica de reflexos metàl·lics, de les darreries de l'Edat Mitjana o més modernes, ceràmica vidriada moderna, juntament amb fragments sense forma, d'àmfores i d'atuellis comuns oxidats.

Cata n.º 2 (1947)

Capes superiors: Ceràmica vidriada moderna, ceràmica grollera grisa medieval (característica de Girona); ceràmica comuna d'època romana; un fragment de ceràmica campaniana A, un fragment de ceràmica campaniana B; un fragment de terra sigillata clara A, nombrosos fragments de *tegulae* i *imbrices*. Fragments d'ossos. (Cap fragment representable.)

Darrera capa: Ceràmica grollera grisa d'època medieval, ceràmica fumada grollera d'època medieval, ceràmica vidriada moderna, alguns fragments d'àmfora itàlica, vas comú oxidat, i algun fragment d'àmfora de boca plana.

Cata n.º 1 (1948)

Estrat I: Quatre fragments de vidre, dubtosos; 2 fragments de campaniana B, sense forma; ceràmica reduïda ampuritana; ceràmica grisa grollera (medieval?); ceràmica vidriada, ceràmica de reflexos metàl·lics, fragments d'ossos, fragments d'àmfora itàlica (cap representable).

Estrat II: Un fragment de campaniana B, fragments de vidre, possiblement romans, tres fragments de *tegulae*, un fragment de terra sigillata clara A, un petit fragment de terra sigillata Hispànica decorada, un crani.

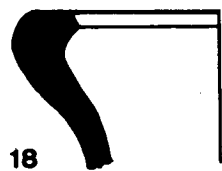
Cata n.º 1. Ampliació (1948)

(Sense cap indicació del nivell o estrat.)

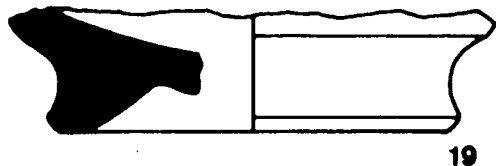
19. Diàmetre de la base: 52 mm. Altura del peu: 12,5 mm. Peu d'un bol, alt i estrangulat. Internament, inclinat. Argila dura, compacta i molt ben depurada, de color beige ataronjat. El vernís de color negre, no gens brillant, amb tonalitats marronoses. Molt perdut. Ceràmica campaniana B.

20. Diàmetre de la base: 47 mm. Altura del peu: 6,5 mm. Petit peu d'un bol, inclinat tant per dins com per fora. L'argila és de color taronja vermellós, dura, compacta i uniforme. El vernís de qualitat, fi i ben repartit, una mica brillant i de color beige-vermellós. Al fons intern és possible veure-hi un petit cercle imprès. Terra sigillata sudgàlica.

21. Diàmetre no precisable. Gran plata de llavi obert vers l'exterior i recte, amb una àmplia aca-

Cata de l'Exterior. 1947. — 18. T. S. Sudgàlica.

20

21

Cata n.º 1. Ampliació. 1948. — 19. Ceràmica de vernís negre. - 20. T. S. Sudgàlica. - 21. Ceràmica grisa estampada tardo-romana.

naladura a la cara superior. Argila dura, rugosa, compacta, de color gris fosc. Les parets són de color gris clar, polides i fines i és possible de veure-hi fines partícules brillants. Decoració: A la cara superior del llavi, tres cercles estampats concèntrics i consecutius. Ceràmica grisa estampada tardo-romana.

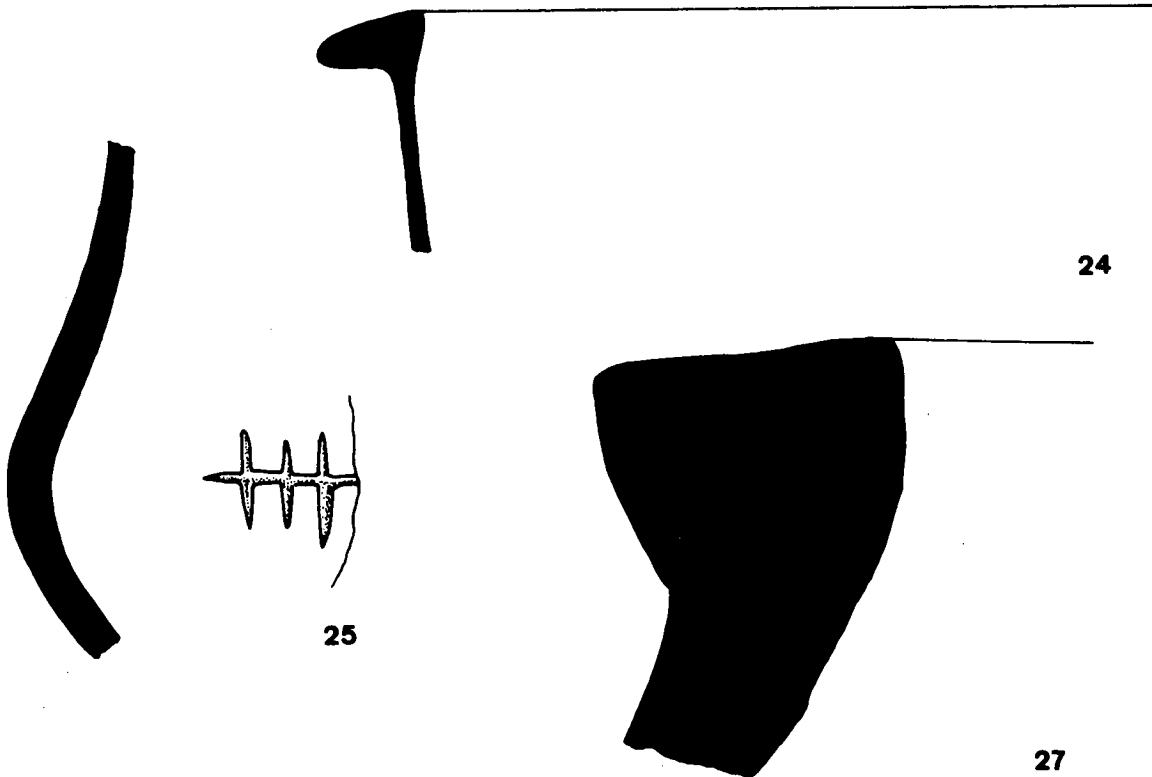
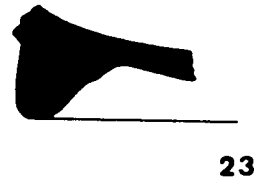
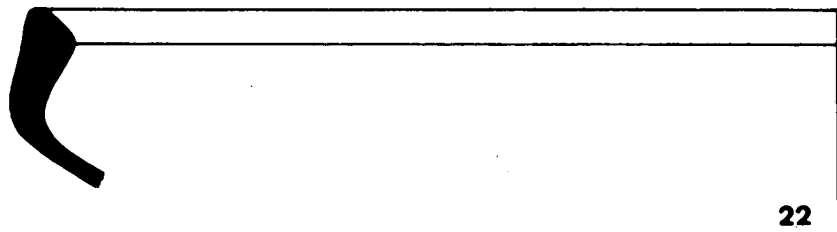
22. Diàmetre de la boca: 212 mm. Bol de parets obertes i llavi reentrant, bastant alt i engruixodit cap endins. Carena molt suau. Argila dura, compacta, ben depurada, amb partícules minúscules brillants i de color gris clar. Les parets, externa i interna, polides i fines, del mateix color. Ceràmica reduïda emporitana. Forma 14 (22).

23. Diàmetre indeterminat. Petit fragment d'un peu de parets inclinades. Argila dura, compacta, uniforme i ben depurada, de color gris clar. Idèntiques característiques a les parets externes, molt polides. Ceràmica reduïda emporitana moderna.

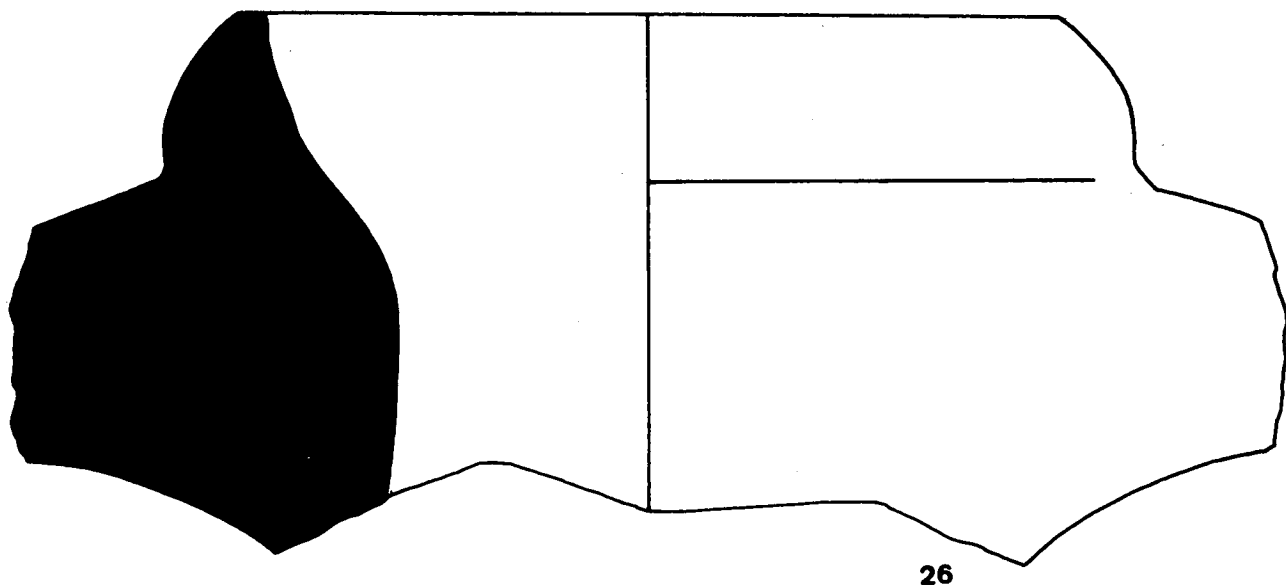
24. Diàmetre de la boca: 196 mm. Diàmetre des de la vora: 222 mm. Fragment de *kalathos* de llavi curt i inclinat. Parets molt fines i internament acanalades. L'argila és dura i compacta, uniforme i molt ben depurada, de color beige, les parets polides i fines, de tacte farinós, del mateix color. No s'hi veuen restes de decoració pintada.

25. Fragment de paret d'un petit recipient piriforme. Argila de color grogós, dura, uniforme i ben depurada. Idèntiques qualitats a dins i a fora.

(22) Forma característica del segle II i primera meitat del I, imitació bàsicament de la forma 27 de la ceràmica campaniana (NOLLA, *La ciudad romana...*, citat, pàgs. 874-877).

Cata n.º 1. Ampliació. 1948. — 22. Ceràmica reduïda emporitana. - 23. Ceràmica reduïda emporitana. - 24. Ceràmica ibèrica pintada. - 25. Ungüentari. - 27. «Dolium».

Cata n.º 1. Ampliació. 1948. — 26. Amfora romana.

Marques del torn ben visibles. Decoració: Una banda horitzontal incisa, creuada per fines incisions perpendiculars. Ungüentari.

26. Diàmetre de la boca: 108 mm. Llavi poc alt i arrodonit. Les nanses, robustes, surten immediatament a sota. L'argila és dura i rugosa, de color vermellós i el nucli intern beige. A la paret exterior s'hi aprecia una magnífica engalba de color beige. Amfora Dressel 2-4.

27. Diàmetre indeterminable. Enorme llavi triangular molt obert. L'argila és rugosa, irregular, dura i compacta. Mal depurada, s'hi veu perfectament els grans de desgreixant, de colors marronosos. Fragment d'un «dolium».

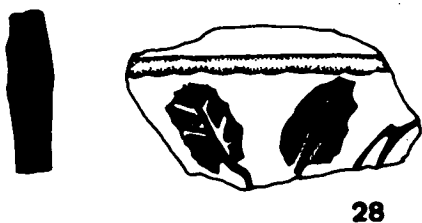
**Cata n.º 1 i segona ampliació.
Darreres obres (1948)**

28. Fragment de paret d'un vas. Argila ataronjada, amb tonalitats rosades, dura, uniforme, molt

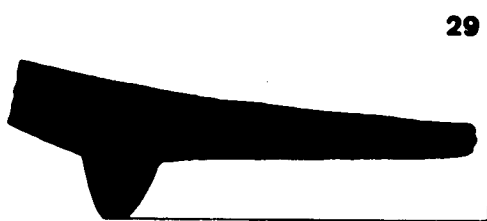
ben depurada. Vernís fi, de qualitat (millor a la paret interna), de color vermellós-beige i gens brillant. Decoració a la paret externa, molt fragmentada. És possible veure-hi dues magnífiques fulles. Terra sigillata sudgàllica. Forma indeterminada.

29. Diàmetre de la base: 102 mm. Fragment de la base d'un gran vas de peu senzill i alt i parets obertes. Argila «sorrosa», dura i compacta, molt ben depurada i presència de finíssimes partícules negres i brillants, de color taronja. Vernís de qualitat, ben adherit, de color taronjós, només a la paret interna. L'externa, reservada. Terra sigillata clara D. Forma indeterminada.

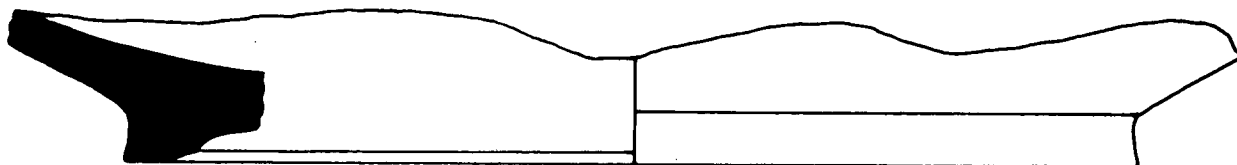
30. Diàmetre de la base: 135 mm. Altura del peu: 7 mm. Plat de parets molt obertes i peu ben marcat, senzill i inclinat. Argila dura, uniforme, molt ben depurada, de color gris clar i presència de minúscules partícules fosques. Parets exteriors polides i fines, del mateix color. Ceràmica reduïda emporitana, moderna.

28

29

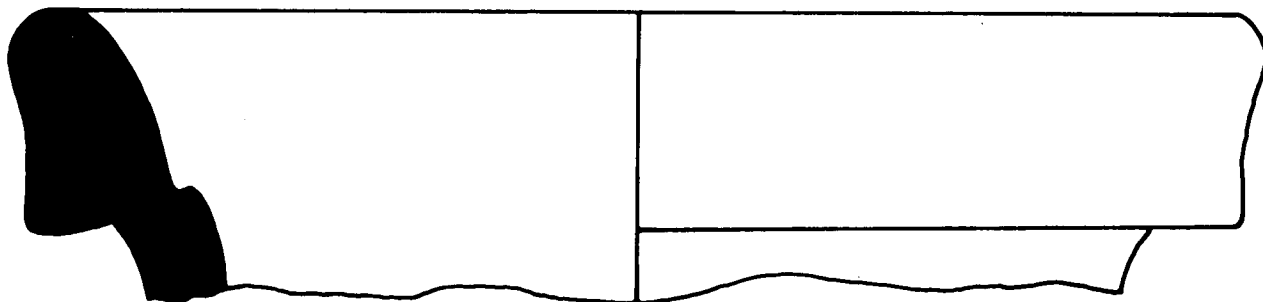

30

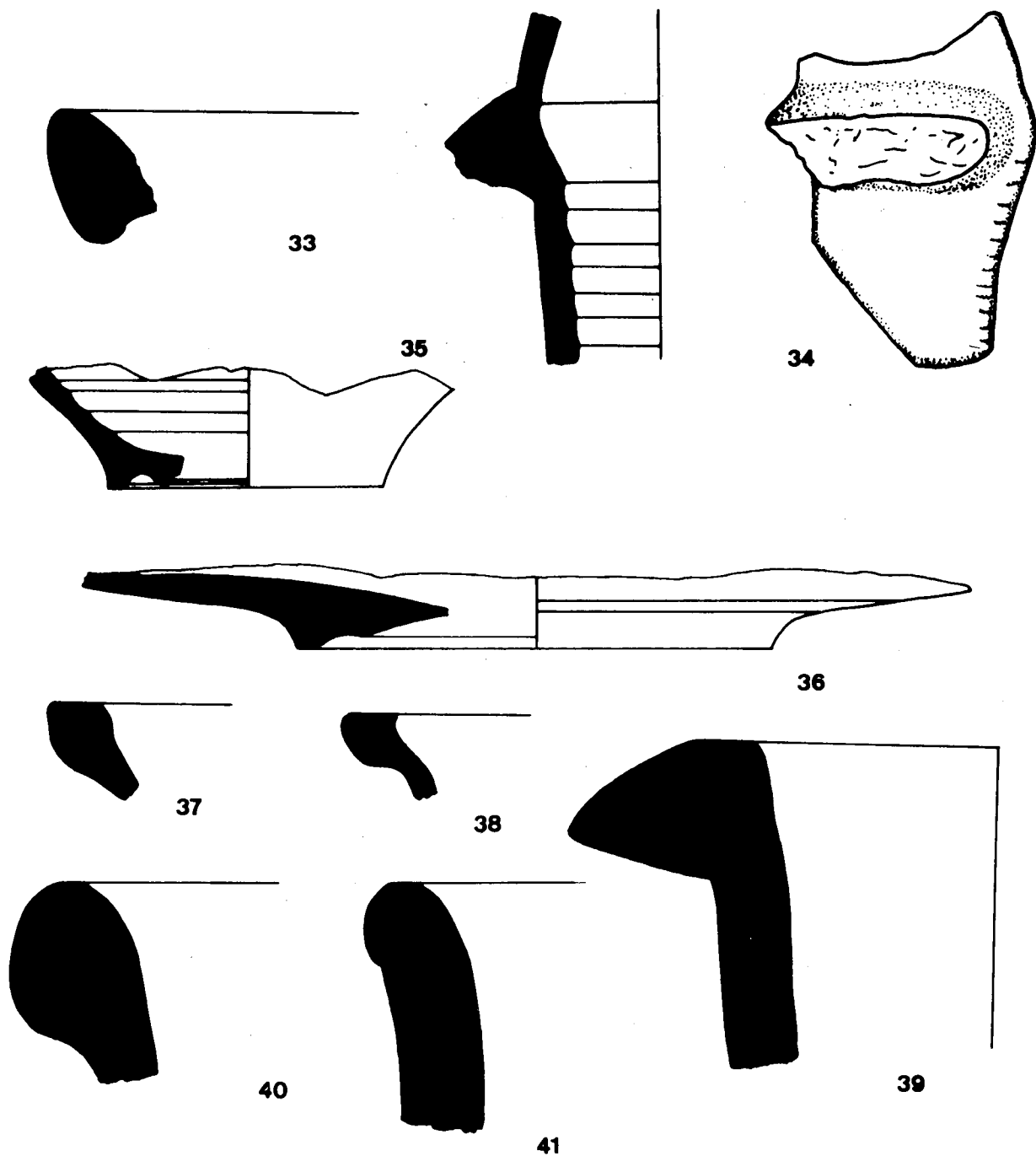

31

Cata n.º 1 i segona ampliació. Darreres obres. 1948. —
28. T. S. Sudgàllica. - 29. T. S. Clara D. - 30. Ceràmica
reduïda emporitana. - 31 Ceràmica grisa atípica. - 30. Am-
fora romana.

32

Cata n.º 3.1948. — 33. T. S. Clara D. - 34. T. S. Clara A. - 35. Ceràmica reduïda emporitana. - 36 Ceràmica reduïda emporitana. - 37. Ceràmica oxidada d'engalba blanca. - 38. Ceràmica oxidada d'engalba blanca. - 39. Ceràmica oxidada. - 40 i 41. Amfores romanes.

31. Diàmetre indeterminable. Bol de parets corvades i llavi senzill, lleugerament reentrant. Immediatament a sota hi surt un llistó, fragmentat. L'argila és dura, compacta, de color gris clar, uniforme i ben depurada. Les parets exteriors, fines i polides, de color gris clar, no gens brillant. Ceràmica grisa (23).

32. Diàmetre de la boca: 160 mm. Altura del llavi: 29 mm. Boca d'àmfora de llavi poc alt, ex-

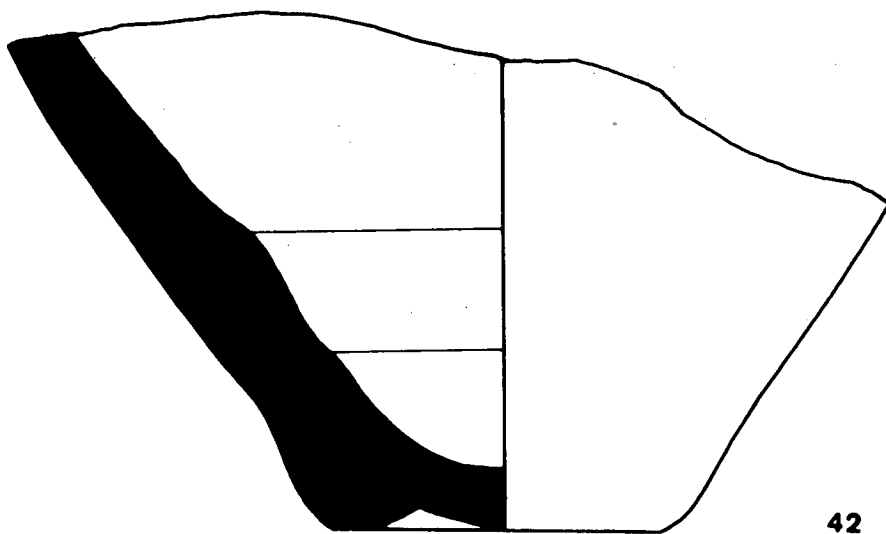
vasat i de secció triangular. L'argila és dura, rugosa, de color roig ataronjat. Les parets, cobertes d'una engalba grogosa de qualitat, ben repartida. Amfora Dressel 7-11.

Cata n.º 3 (1948)

(Sense indicacions sobre el nivell on es van recuperar.)

33. Diàmetre indeterminat. Fragment de llavi d'una gran plata, arrodonit i diferenciat. Argila de tipus «sorrós», dura, compacta, rugosa i ben

(23) Forma idèntica a la Lamboglia 35 de la T. S. Clara D. Tal vegada es tracta d'una imitació.

42

depurada, de color taronja i pigallada amb petites partícules brillants i negres. Vernís de color ataronjat, poc brillant, fi i suau. Terra sigillata clara D. Forma Lamboglia 55 (24).

34. Diàmetre mig: 40 mm. Fragment de coll, alt i tronco-cònic. A la meitat de la paret i surt una nansa. Internament, acanalada. Argila «sorrosa», dura, rugosa i compacta, de color taronja i presència de petites partícules brillants i negres. Vernís taronjós, amb bombolles. Possiblement terra sigillata clara A. Forma indeterminada.

35. Diàmetre de la base: 43 mm. Fragment de fons d'un gerret, de peu poc marcat. L'argila és dura, uniforme i ben depurada, de color gris. Les parets, fines i polides, del mateix color. Marques del torn visibles. Ceràmica reduïda emporitana. Forma 1 (25).

36. Diàmetre de la base: 74 mm. Plateta de peu senzill, recte i de poca alçada. Argila dura, uniforme i ben depurada, de color gris típic (26). Parets polides i fines del mateix color. Ceràmica reduïda emporitana. Forma 20 (27).

37. Diàmetre indeterminat. Petit fragment de llavi, alt, arrodonit i amb la cara superior planera. Argila dura, uniforme i molt ben depurada, de color rosat. Les parets exteriors recobertes d'una magnífica engalba blanca. Ceràmica d'engalba blanca (28).

38. Diàmetre indeterminat. Fragment molt semblant al descrit anteriorment (n.º 37).

39. Diàmetre de la boca: 78 mm. Diàmetre de la vora: 134 mm. Vas de coll tronco-cònic i llavi exvasat, obert vers l'exterior, de secció triangular. Argila de color taronjós, de tons molt vius, dura i rugosa. Les parets exteriors cobertes d'una engalba de certa qualitat. Ceràmica comuna oxidada.

(24) Correspon a les formes Hayes 104 o 105, les dues molt tardanes dins la producció de Clara D (HAYES, *Late roman...*, citat, pàgs. 160-169).

(25) La forma més abundant: el bicònic (NOLLA, *La ciudad romana...*, citat, pàgs. 855-862).

(26) D'una escala hipotètica de cinc grisos, que aniria des d'un gris quasi blanc a un gris quasi negre (núms. 1 i 5 de l'escala), el gris normal correspondria al gris 3.

(27) Podeu veure la nota 20.

(28) Podeu veure la nota 18.

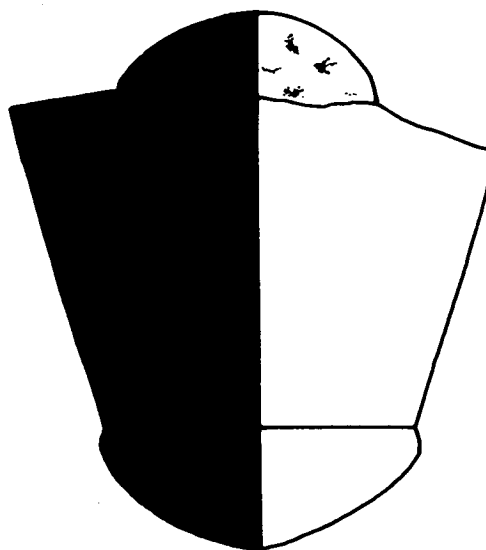
40. Diàmetre indeterminat. Llavi arrodonit en forma d'anell. Argila compacta, ben depurada i dura, de color vermellós, amb presència de partícules brillants i negres. Amfora Dressel 2-4.

41. Diàmetre no determinat. Llavi alt i fragmentat, obert. Argila dura, rugosa, de color vermellós rosat. A la paret externa, restes d'una engalba de color beige. Amfora Dressel 7-11, possiblement.

42. Pivots d'amfora tronco-cònic, de base plana i buit per dintre. L'argila és dura, compacta, rugosa, de color taronjós molt viu. La paret externa amb restes d'una engalba blanca que cau fàcilment.

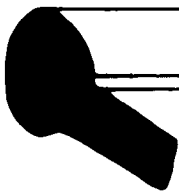
43. Pivots d'amfora, massís i tronco-cònic, amb la base formada per un robust botó. Argila dura, compacta, irregular, de color marronós-beige, amb desgrentant ben visible.

També s'hi recuperà una base molt malmesa de ceràmica oxidada d'engalba blanca i dos fragments indeterminats de terra sigillata clara D.

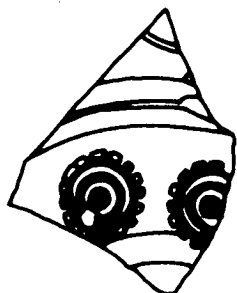

43

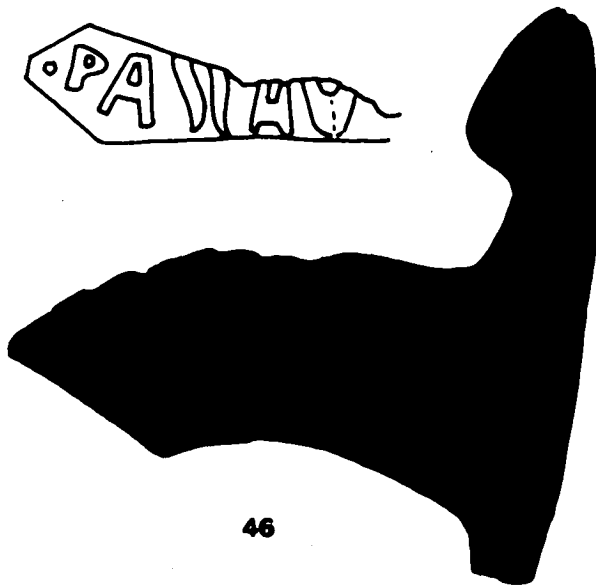
Cata n.º 3. 1948. — 42 i 43. Amfores romanes.

44

45

46

Troballes entorn del tercer enterrament. 1948. — 44. T. S. Clara D. - 45. Ceràmica grisa tardo-romana. - 46. Amfora romana amb una estampilla.

TROBALLE ENTORN DEL TERCER ENTERRAMENT (1948)

(Sense cap indicació sobre el nivell on es trobaren.)

44. Diàmetre de la boca: 322 mm. Plata de grans dimensions de parets obertes, llavi diferenciat arrodonit i vertical. Argila de tipus «sorrós», dura, rugosa, de color ataronjat, i amb partícules fines negres i brillants. Vernís només al llavi i a la paret interna, de color taronjós, viu, ben repartit, fi i molt bombollós i perfectament adherit. Terra sigillata clara D. Forma Lamboglia 55 (29).

45. Fragment sense forma. Argila dura, compacta i uniforme, ben depurada i amb abundants partícules fines brillants. Color gris opac. Les parets externa i interna, polides i fines, de color més fosc. A la paret exterior hi és ven visible la marca del torn. Decoració: Estampada a la cara superior. Tres cercles concèntrics el més gran dels quals format per una línia discontinua. El motiu es repeteix dues vegades en aquest fragment. Ceràmica grisa estampada tardo-romana.

46. Diàmetre indeterminat. Amfora de llavi poc alt, triangular i obert. Nansa arrodonida. Argila de color beige, dura, compacta i ben depurada, amb partícules brillants. Sobre la nansa, allí on surt, s'hi pot veure una estampilla de forma rom-

boïdal molt feta malbé on s'hi llegeix: .PASSAV (?), no sense algun dubte (30).

CONCLUSIONS I DARRERS COMENTARIS

Ja en el brevíssim *Diari d'Excavacions* que hem citat varies vegades es feia especial menció d'una vora de *kalathos* (fragment n.º 24) i hom el situava «grosso modo» als segles IV-III a. C., i eren, aquesta peça juntament amb la ceràmica de cuina que nosaltres anomenem reduïda grollera i que allí se'n deia, d'una manera molt rimbombant, «hallstättica» (31), els arguments decisius (?) per a provar amb tota certesa l'existència de material arqueològic anterior a l'arribada dels romans (32) amb la qual cosa es documentava definitivament

(30) Oliva llegia PASCASI (OLIVA, *Museu Arqueològic...*, citat, pàg. 268). Malgrat les dificultats nosaltres llegim PASSAV, lectura que ens sembla més correcta.

(31) *Diari d'Excavacions*, «...estos fragmentos hallstáticos nos demuestran que la base de este poblado está en las cerámicas de este tipo como ocurre en Castell (La Fosca) y Ullastret».

(32) Aquesta ceràmica anomenada «hallstättica» per en Miquel Oliva, autor del *Diari d'Excavacions*, i que nosaltres en diem reduïda grollera, aparegué quasi exclusivament durant la campanya de l'any 1948. Així llegim al *Diari*: «...creo recordar que el año anterior no aparecieron en esta cata fragmentos antiguos o, en el caso de que hubiera alguno, estaba en ridícula proporción».

(29) Podeu veure la nota 24.

l'*oppidum* pre-romà del qual haurien quedat com a restes més importants els sectors de muralla del pati de «Les Aligues» i de la Plaça de Sant Feliu (33).

Però després d'estudiar el material arqueològic, el qual té un interès, només en el seu conjunt mancat com està d'una estratificació fiable, pensem que, de cap manera, poden continuar defensant-se aquestes posicions. En primer lloc, el fragment de *kalathos* tan comentat s'ha de datar amb tota seguretat i sense cap mena de dubte durant la primera meitat del segle I a. C. o, tot estirar, al darrer terç del segle anterior. És una forma tardana dins de la ceràmica ibèrica pintada almenys a Catalunya i molt abundant. A manera d'exemple podem citar paral·lels pròxims a Girona mateix (nivells inferiors de Casa Pastors que hem datat als primers anys del segle I a. C., a Empúries, Porqueres, Sitges de Cornellà de Terri, Castell de la Fosca, etc.) (34).

Pel que fa referència a la terrissa dita «hallstàtica» no podem acceptar de cap manera aquesta definició tan enganyadora i tan poc precisa; ni la cronologia que comporta. Dins d'aquesta definició, tal com hem pogut veure al estudiar el material, s'hi col·locava un tipus de ceràmica de cuina, feta quasi sempre a torn, amb un repertori de formes molt concretes (cassoles, olles, bols, etc.) que pràcticament no evolucionen i que trobem ben representades a jaciments arqueològics del nostre país des d'època tardo-republicana fins al baix imperi i més endavant i tot (així ho veiem a Casa Pastors, a Empúries, Porqueres, Roses, etc.) (35). La resta del material també sembla recolzar aquesta posició i d'aquesta manera podem observar que la ceràmica més antiga correspon a la campaniana A i B i a les seves imitacions que sense precisions de cap mena (per altra banda impossibles de fer al tractar-se d'uns pocs fragments escadussers) situariem dins dels segles II-I a. C., data que coincideix plenament amb la de la terrissa indígena més antiga i més ben datada (ceràmica empuritàna, ceràmica oxidada d'engalba blanca, àmfora itàlica, etc.).

D'aquesta manera, doncs, i un cop ben estudiat el material de les famoses campanyes de 1947 i 1948, que, d'alguna forma, havia esdevingut mític a la bibliografia sobre *Gerunda*, es confirmen les apreciacions que feu Serra i Ràfols l'any 1930 després d'explorar aquesta zona quan senyalava ben clarament la manca de troballes segures da-

tables abans de l'arribada dels romans i l'inexistència d'una autèntica estratigrafia (36).

En un altre ordre de coses cal dir que es confirma quasi del tot el que ja sospitàvem sobre el sector quant a les possibilitats de dur endavant unes excavacions estratigràfiques: així hem vist com en algun lloc sortien barrejats, fins arran de roca, materials moderns i antics encara que, en altres punts, les capes inferiors només proporcionessin terrissa romana. Això fa pensar que quasi tota l'àrea i especialment la trinxera de fundació de la muralla estarà considerablement remoguda per les obres de construcció, i de l'acondicionament d'aquell sector al llarg de molts segles. Malgrat tot, cal ser optimistes i pensem que una excavació en extensió tal vegada revelaria zones intactes o estructures prou interessants per al coneixement de l'urbanisme antic de la ciutat.

Tot i que no és possible de parlar d'una estratigrafia a la «Caserna d'Alemanys» i que el material arqueològic recuperat és més aviat pobre, avui que coneixem millor el problema dels orígens de *Gerunda*, gràcies sobretot a la estratigrafia de Casa Pastors (37), el resultat dels diversos treballs menats a l'interior de la «caserna» serveixen per a completar i confirmar les noves suposicions, la qual cosa és suficientment important.

Per altra banda, tant les excavacions de l'*Institut d'Estudis Catalans* dirigides per J. de C. Serra i Ràfols com les dels anys 1947 i 1948 van posar de manifest la reutilització d'elements de construcció en els fonaments de les muralles romanes modernes aixecades entre el 284 i el 290-300 després de C. (38) amb la qual cosa, i gràcies a altres observacions fetes a diversos punts de la ciutat, sembla comprovada la seva destrucció pels franco-alamans durant el regnat de Gallió (39).

Octubre de 1978

(33) OLIVA, *Recintos fortificados de tipo...*, citat, pàgina 92.

(34) NOLLA, *La ciudad romana...*, citat, pàg. 938-975, on, a partir de l'estudi de la ceràmica pintada ibèrica de Casa Pastors, comparant-la amb la dels jaciments veïns (Empúries, Porqueres, Cornellà de Terri, Castell, Ullastret, etcètera) s'arriba a identificar una «fàcies» tardana molt important.

(35) A Casa Pastors, als nivells Superiors i Inferiors (NOLLA, *La ciudad romana...*, citat, pàgs. 348-349 i 550-553). Per a Roses podeu veure: A. MARTÍN, F. J. NIETO i J. M.ª NOLLA, *Excavaciones en la Ciudadela de Rosas. I*, Girona (en curs de publicació).

(36) SERRA RAFOLS, *Les muralles ibèriques...*, citat, pàgs. 74-75; ID., *El recinto antiguo...*, citat, pàgs. 122-123.

(37) L'estratigrafia de Casa Pastors, ha donat la seqüència històrica de la ciutat, datant-ne amb força precisió les dues muralles antigues (NOLLA, *La ciudad romana...*, citat, pàgs. 990-1.041). Les altres excavacions realitzades (i les campanyes de la Caserna d'Alemanys s'han de situar davant de tot) juntament amb les troballes aïllades, confirmen plenament aquests resultats.

(38) PERICOT et Alii, *La labor de la Comisaria...*, citat, pàg. 157; P. de PALOL, *Arqueología cristiana de la España romana. Siglos IV-VI*. Madrid/Valladolid, C.S.I.C., 1967, pàgina 37, nota 22. Sobre les dates de construcció de la muralla tardana; J. M.ª NOLLA i F. J. NIETO, *Acerca de la cronología de la muralla tardía de Gerona: La Terra Stigillata Clara de Casa Pastors, a Faventia*, 1/2, 1979, pàgines 263-283.

(39) Sobre la ràtzia germànica del segle III podeu veure: J. M. BLÁZQUEZ, *La crisis del siglo III en Hispania y Mauritania Tingitana*, a *Hispania*, 108, 1968, pàgs. 5-37. També, per a *Gerunda* i el seu Hinterland, NOLLA, *La ciudad romana...*, citat, pàgs. 1.015-1.028.